

Då var det 1912. Kvinnornas dag för hundra år sedan.

Ulla Wikander, skrivet 2012

Vad ska vi ha Kvinnodagen till? Fira, festa, kräva, manifesteras, demonstrera? Vad ska firas? Vad ska vi ställa för krav? Och varför just den 8 mars?

I år, dvs 2012, kommer det att festas den 8 mars. Bland annat "firas" kvinnodagen på Södra Teatern i Stockholm hela kvällen med heta brandtal, normkreativ scenkonst, låtskrivarworkshop och svettigt dansgolv med en grym DJ. Vad som firas förblir oklart i förhandsannonseringen. Om några krav ställs är de hemliga ännu. Men de ställs på andra håll: barnvagnsmarscher ska till exempel på förmiddagen dra genom flera städer: säkrare och bättre graviditetet och födande, här hemma och i världen. Så är det nu. Så har det inte alltid varit.

Redan 1910 hade en socialistisk kvinnodag föreslagits av Klara Zetkin. I Berlin och Wien marscherade kvinnor för sin rösträtt året därpå. Inte i Stockholm.

I Sverige lanserades Kvinnodagen - då kallades den Kvinnornas dag - för första gången år 1912. Sedan dess har den gått igenom många stadier. Den har alltså funnits i 100 år? Nja, det är nog att säga för mycket. Under årtionden fanns den nästan inte i västvärlden. I Sovjetunionen fanns en Kvinnodag den 8 mars; då ställdes aldrig några krav.

I år är det i alla fall hundra år sedan kvinnor i Sverige för första gången manifesterade på en egen dag. Nej, stopp förresten. Inte på en enda dag utan under flera dagar under månaden april och maj med början under påskveckan. Mars månad var det inte tal om.

År 1912 höjdes bara ett krav: rösträtt för kvinnor. Först ut var Södertälje den 3 april. Borgmästare Pettersson och fru von Koch talade inför 200 personer för att påverka riksdagen att anta en proposition om rösträtt för kvinnor. Sen hölls opinionsmöten av liknande slag över hela landet.

Det hände annat också. På den Orientaliska Teatern i Stockholm visades filmen "Kvinnohat, ur Paris affärliv". August Strindberg var döende och bulletiner om hans tillstånd publicerades regelbundet i tidningar. Elin Wägner försvarade de engelska suffragetterna som förlorat tålamodet igen. De hade krossat fönster i sitt raseri över parlamentets nya avslag på rösträtt för kvinnor. En känd humorist - Eric Tenow - talade på Folkets Hus för en fullsatt stor sal mot kvinnors

rösträtt. Han ville ge kvinnor samma lön som män. Då, menade han, skulle de bli arbetslösa och män skulle få deras jobb. Kvinnor kunde då gifta sig med dessa män. Se där, hela problemet var löst! Enligt Tenow krävde kvinnor "trösträtt" för att de inte blivit gifta. "Hans friska och originella syn på tingen verkade välgörande i allt rösträttskvalmet" tyckte en reporter.

Två dagar senare, söndagen den 14 april 1912, höll rösträttskvinnorna sitt stora möte i Fenixpalatset i Stockholm (där Citykyrkan håller till idag och man kan fika några trappor upp i gamla sekelskifteslokaler). Statsminister Karl Staaff, andra statsråd och många riksdagsmän var närvarande i den stora salen där majoriteten var kvinnor. Den var fullsatt, balkongerna dignade och var dekorerade med svenska flaggor och blommor. På estraden strålade det internationella rösträttsbaneret i vitt och guld, hållet av två unga studentmarskalkar. Huvudtalare var Anna Whitlock, Agda Montelius och Gulli Petrini, alla framstående inom kvinnorörelsen.

Samma dag hölls ett stort möte i Varberg, i samarbete med nykterhetsorganisationen Vita Bandet. Så höll det på hela våren, möte efter möte på olika håll i landet, på kvällstid eller på helger. Opinioner samlades i Umeå, Arvidsjaur, Oskarshamn, Härnösand, Jönköping, Strömstad, Uppsala; i Göteborg naturligtvis i Göteborg med Frigga Carlberg och vidare Lund, Växjö, Tidaholm, Luleå och Karlskrona bara för att nämna några. Det var rösträttsrörelsen som drev på men socialdemokratiska kvinnor deltog inte sällan. Mötena hölls inomhus. En eller två kända personer talade, kvinnor eller män. Mötena avslutades med sång, en dikt eller musik. Ofta sjöng alla till sist Du gamla, du fria.

Vi som har facit vet att det inte skulle bli någon rösträtt för kvinnor det året, eftersom första kammaren, den trögare instansen, satte sig fortfarande emot detta år. Det skulle förändras först efter ett världskrig.

Men - vart tog den socialistiska kvinnodagen vägen i hela denna mobilisering för rösträtt? Klara Zetkin i Tyskland var den som ensam bestämde över den. Från henne utgick det ett bud om att de socialdemokratiska kvinnorna skulle anordna "de socialistiska kvinnornas internationella rösträttsdag den 12 maj". Lite sent kan tyckas. I alla fall för den politiska situationen i Sverige. Denna söndag blev -- vad som går att utläsa -- knappast någon större succes. Det blev inga marscher på gatorna som på den europeiska kontinenten året före. Rösträtten hade nog redan samlat till så många opinionsmöten att luften hade gått ur många engagerade. I Stockholm höll den kände kvinnoförkämpen och

socialdemokraten, borgmästaren Carl Lindhagen ett tal vid "en enkel men anslående fest". Hans syster Anna Lindhagen talade i Norrköping. Socialdemokraternas slogan var "Med rösträtten skola vi främja socialismen! Med socialismen skola vi erövra världen!" Den gjorde somliga kvinnor lite stötta; var det för socialismens skull som kvinnor skulle få rösträtt, inte för sin egen?

I denna kraftsamling för att kräva rösträtt samarbetade olika kvinnoorganisationer, tvärtemot vad organiserade partimän riktigt gillade. Eftersom kravet var ett enda och tydligt formulerat, gick detta samarbete för sig, tyckte många kvinnor.

Strax efter det första världskrigets slut fick svenska kvinnor sin rösträtt. Då tog lusten och motiveringen att ordna Kvinnodagar i stort sett slut för många årtionden. Nästa stora våg, Kvinnodagens pånyttfödelse, med demonstrationer på gator och torg, med kravlistor och bråk, kom först på 1970-talet.